

Аліна Жоржівна САКУН

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра обліку і аудиту,
Херсонський державний аграрний університет

Лариса Леонідівна МАРЧУК

викладач,
кафедра економіки та управління,
Одеська державна академія технічного регулювання та якості продукції

БІНАРНА ПРИРОДА ЕКОНОМІЧНИХ КОНФЛІКТІВ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Сакун, А. Ж. Бінарна природа економічних конфліктів у контексті економічної безпеки суб'єктів господарювання / Аліна Жоржівна Сакун, Лариса Леонідівна Марчук // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. – Том 27. – № 3. – С. 261-265. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті досліджено причинно-наслідкові зв'язки між елементами конфлікту. Визначено причини виникнення економічних конфліктів. Розглянуто види управлінських економічних конфліктів за періодом виникнення, етапами виробничо-господарської діяльності та залежно від стадій економічного розвитку суб'єктів господарювання. Досліджено процес управління економічними конфліктами при поєднанні причин виникнення конфліктів, їх видів та наслідків.

Ключові слова: економічний конфлікт; економічна безпека; причини економічного конфлікту; наслідки економічного конфлікту; процес управління економічними конфліктами.

Alina Zhorzhivna SAKUN

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Accounting and Audit,
Kherson State Agrarian University

Larisa Leonidovna MARCHUK

Lecturer,
Department of Economics and Management,
Odessa State Academy of Technical Regulation and Product Quality

BINARY NATURE OF ECONOMIC CONFLICTS IN THE CONTEXT OF ECONOMIC SAFETY OF ENTREPRENEURSHIP SUBJECTS

Abstract

The article investigates the cause and effect relationships between the elements of the conflict. The causes of economic conflicts are determined. The types of administrative economic conflicts in accordance with the period of occurrence, the stages of production and economic activity, the stages of economic development of economic entities are considered. The process of management of economic conflicts in combination with the causes of conflicts, their types and consequences is investigated.

Keywords: economic conflict; economic security; causes of economic conflict; consequences of economic conflict; process of economic conflicts managing.

Виміри економічних деструкцій, які порушують загальний стан рівноваги економічного захисту, фіксуватимуться в процесі діагностики ефективності вирішення економічних конфліктів, розкриваючись у моніторингу та оцінюванні невпорядкованих впливів і не в повному обсязі прогнозованої динаміки коливань показників - критеріїв ефективності діяльності українських суб'єктів господарювання. Це потребує опрацювання теоретичних підходів щодо суттєво звуженої в економічній літературі [1; 10-12] дефініції «економічні конфлікти суб'єктів господарювання», розуміння їх бінарної економічної природи та формування методологічного підходу до діагностики ефективності їх вирішення як перехідного стану досягнення економічного захисту інтересів та нарощення ринкової вартості суб'єктів бізнесу національної економіки. У сучасних умовах всі економічні відносини характеризують тим чи іншим ступенем економічного прояву конфліктів, які є рушійною силою майбутнього розвитку суб'єкта господарювання через трансформацію його управлінської чи фінансової структури, пошуку нових джерел залучення фінансових ресурсів, ефективністю їх використання в активах підприємств та отриманням додаткового соціального чи економічного ефекту від діяльності через управління ризиками та оптимізацію систем фінансового менеджменту. Економічна безпека суб'єктів господарювання набуває щораз більшої актуальності в контексті нових теоретико-методологічних підходів до розуміння бінарної природи економічних конфліктів.

Економічна безпека та економічні конфлікти суб'єктів господарювання в національній економіці досліджуються у різних аспектах, що підкреслює багатогранність та складність цих економічних категорій. При проведенні дослідження ефективності вирішення економічних конфліктів, на наукові погляди авторів вплинули дослідження таких вітчизняних вчених: Абаєвої О. М., Андрійчука В. Г., Бондаренка В. М., Галицького О. М., Гришової І. Ю., Давидюка О. О., Дерій Ж. В., Дяченка О. П., Ковальчук Г. Р., Наумова О. Б., Лепи Р. М., Маліка М. Й., Ніколюк О. В., Русана В. М., Стоянової-Коваль С. С., Хоми І. Б. [1-11]. Проте в науковій літературі часто вивчають економічні конфлікти без урахування та систематизації методологічних підходів економічної безпеки та захисту суб'єктів господарювання. Також аналіз останніх досліджень та публікацій вітчизняних фахівців у сфері ризик-менеджменту свідчить про недостатнє зосередження на бінарній економічній природі економічних конфліктів як науковій дефініції, що значно звужує практичне її використання та потребує подальшого опрацювання в напрямку методології її оцінки та економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Автори теорії соціального конфлікту зазначають, що конфлікт – це боротьба між цінностями та бажаннями через дефіцит статусу, влади і ресурсів, у процесі якої цілі противника нейтралізуються, порушуються або елімінуються його суперниками. Фактично автори вказують на негативний аспект від дії конфлікту, однак при цьому стверджують, що у певній ситуації може проявлятися і позитивна функція конфлікту. А саме: економічний конфлікт стає чинником підтримання динамічної рівноваги в соціально-економічних системах, у яких він відбувається. Якщо економічний конфлікт пов'язаний із стратегічними цілями, вартістю бізнесу або фінансовими інтересами, які не порушують засад існування груп, тоді його наслідки розглядають як позитивні, оскільки ризики, що виникають у процесі фінансових відносин такого економічного конфлікту сприятимуть отриманню додаткового доходу та нарощенню ринкової вартості бізнесу в майбутньому. Якщо конфлікт зачіпає основні соціально-економічні цінності груп, то він є небажаним, оскільки підриває засадничі принципи діяльності суб'єктів господарювання і призводить до руйнування архітектури локального економічного середовища [1-3]. На думку дослідників [5-7], з останньою тезою можна погодитись, якщо суб'єкти господарської діяльності формують додатковий економічний ефект у діяльності певної системи, структурними елементами якої вони виступають у періоді, що розглядається.

Доцільно розрізняти види управлінських економічних конфліктів за етапами виробничо-господарської діяльності підприємства, а саме: етапу входу, етапу перетворення, етапу виходу, етапу споживання та зворотного зв'язку. На етапі входу виникають конфлікти, пов'язані із постачанням на підприємство необхідних ресурсів, матеріалів, сировини, напівфабрикатів тощо. На етапі перетворення виникають конфлікти, пов'язані безпосередньо із перетворенням отриманих ресурсів на готову продукцію чи послуги. На етапі виходу управлінські конфлікти пов'язані із маркетингом та збутом продукції чи послуг підприємства, на етапі споживання – із гарантійним обслуговуванням продукції підприємства, зокрема відкликанням продукції за умови виявлення у ній дефектів, браку тощо та відповідно усунення їх. Отже, економічні конфлікти у виробничій сфері виникають і тісно пов'язані із колообігом капіталу та генерують у процесі своєї реалізації фінансові ризики та потенціал отримання додаткового доходу, що ще раз підкреслює їх фінансову сутність як економічної дефініції [4]. На думку Гришової І. Ю. [5] та Гнат'євої Т. М. [6], трансформація оборотного капіталу на кожній стадії колообігу супроводжується певною часткою фінансового чи комерційного ризику, які є характерною ознакою економічного конфлікту оскільки відповідає певним фінансовим інтересам, які часто не узгоджуються за своєю логістикою (як приклад наводиться процес інкасації дебіторської заборгованості

на підприємстві). Автор зазначає, що кожен фінансову операцію можна розглядати як певний конфлікт, який має відповідні ознаки агресивності, ефективності, реалізації, локалізації, просторової орієнтації, конструктивності чи латентності протікання.

За періодом виникнення управлінські конфлікти слід поділяти на ретроспективні, поточні, перспективні. Ретроспективні – це ті управлінські конфлікти, які відбувались на підприємстві в попередні періоди діяльності. Виокремлення із сукупності таких конфліктів дає змогу дослідити ймовірність їх виникнення у майбутньому, зокрема місце виникнення, причини, наслідки тощо. Поточні управлінські конфлікти виникають у процесі виконання певного завдання або в певній управлінській діяльності, під час реалізації управлінського проекту. Перспективні управлінські конфлікти – це ті, які за прогнозами виникнуть у майбутній управлінській діяльності або виникнення яких заплановано у майбутньому з метою вирішення певної управлінської чи виробничо-господарської проблеми. Різні причини та види управлінських конфліктів спостерігатимуться на різних етапах життєвого циклу діяльності підприємства. Більшість компаній проходять декілька стадій економічного розвитку: вихід на ринок, розвиток, зрілість та занепад [3, 5-7]. Етапу виходу на ринок, який характеризується низькими обсягами продажу, відсутністю належної координації та організації роботи підприємства, притаманні такі види економічних конфліктів: конфлікти порушення, недотримання правил, норм поведінки через їх відсутність або недосконалість, конфлікти комунікації та взаємодії через недосконалість структури управління, рольові конфлікти, пов'язані із виконанням окремими особами різних функцій та ролей в організації (наприклад, між співвласником та керівником одного із відділів, який би мав підпорядковуватися керівнику підприємства, але статус співвласника може спровокувати управлінський конфлікт), конфлікти, пов'язані із недостатнім досвідом діяльності організації тощо.

На етапі зростання, який характеризується швидкими темпами розвитку підприємства, збільшенням обсягів збуту та прибутків, виникають управлінські конфлікти із розвитком організаційної структури, децентралізації в управлінні, делегуванням повноважень, збільшенням обов'язків, формуванням нової корпоративної культури, а найголовніше – конфлікт зі зростанням відповідальності. Деякі керівники часто не готові до збільшення відповідальності навіть за умови істотного зростання обсягу їхньої винагороди, оскільки потреба в безпеці (фізичній та психологічній) для них є важливішою. Іншою причиною виникнення економічних конфліктів цього етапу є небажання співвласників розвивати бізнес через власні меркантильні інтереси або опортуністичну поведінку, особливо коли йдеться про спільну діяльність, спільні підприємства або підприємства із часткою державної або комунальної власності.

На етапі зрілості сповільнюються темпи розвитку підприємства, знижується рівень рентабельності, зменшується частка ринку. Цьому етапу притаманні такі види управлінських економічних конфліктів: розподілу ресурсів, яких стає дедалі менше, оптимізації діяльності у межах зниження обсягів збуту на ринку, міжорганізаційні конфлікти, пов'язані зі зростанням рівня конкуренції на ринку тощо.

На етапі занепаду основні управлінські економічні конфлікти такі: міжособистісні конфлікти, пов'язані зі згортанням діяльності підприємства, внутрішньоособисті конфлікти, пов'язані зі станом пригніченості та недостатньою компетентністю управлінського персоналу тощо.

Практична діяльність аграрних підприємств вказує на фрагментарність упровадження теоретико-методологічних розробок та недостатність фінансового забезпечення аграрних товаровиробників України як класичними, так і альтернативними джерелами формування капіталу, характеризується дисфункціональністю та безсистемністю управління фінансовими потоками галузі, має низку нормативно-правових прогалин, що не вирішує фінансові проблеми суб'єктів аграрного виробництва в сучасних умовах.

Ситуативне управління фінансовими ризиками на підприємствах аграрного виробництва потребує використання сучасних інструментів їх діагностики, що дозволяє оцінити рівень захищеності та фінансової стійкості на перспективний період.

Проте витрати на реалізацію організаційно-економічних заходів щодо мінімізації фінансових ризиків не повинні перебільшувати очікувані доходи за фінансовими операціями навіть при умовах підвищеного рівня ризику для підприємств аграрного виробництва.

Для цілісного дослідження процесу управління економічними конфліктами слід пов'язати причини виникнення конфліктів, їх види та наслідки між собою. Важливе значення має поділ усіх трьох складових на внутрішні та зовнішні. Причини та наслідки можна також поділити на функціональні та дисфункціональні. Дослідження фахових джерел та практичної діяльності підприємств, враховуючи наведені класифікаційні ознаки та необхідність виокремлення причино-наслідкових зв'язків між елементами конфлікту, свідчить, що усі причини виникнення конфліктів можна поділити на матеріальні та нематеріальні. До матеріальних причин зараховують: суб'єкт, речі, ресурси (фінансові, інформаційні, людські, матеріальні, енергетичні), територію, інфраструктуру тощо, до нематеріальних – переконання, ідеї, цінності, мотиви, ризики, почуття, емоції, характер, стиль життя, темперамент тощо. Перші

причини найчастіше загострюються за умови негативних тенденцій у зовнішньому для підприємства середовищі, через що керівники останнього повинні оптимізувати внутрішні процеси та відповідно активно конкурувати за матеріальні цінності та ресурси. Управлінські економічні конфлікти через нематеріальні ресурси виникають в організаціях, де не сформовано ефективної корпоративної культури, не встановлено чітких цілей та норм поведінки, значна плінність кадрів, високий рівень ризику та невизначеності діяльності організації тощо.

Щораз частіше в науковій літературі економічні конфлікти переводять у сферу бізнес-конфліктів та розглядають у контексті економічної захищеності та безпеки розвитку суб'єкту господарювання [14]. У цьому випадку також виявляється економічна природа конфліктів, які реалізуються в процесі бізнесової діяльності та характеризуються бінарним виявом в економічних відносинах, що супроводжує економічний захист фінансових інтересів власників бізнесу та класифікується залежно від менталітету власників за вищенаведеними ознаками.

Основною метою фінансової захищеності економічної діяльності підприємств є забезпечення стійкого і максимально ефективного функціонування, забезпечення потенціалу виробництва на самофінансуванні і самоокупності.

Основними напрямками фінансової захищеності економічної діяльності підприємств є забезпечення:

- сталості фінансової ефективності роботи та фінансової стійкості з метою дотримання ними фінансової незалежності;
- конкурентоспроможності продукції;
- оптимальної та ефективної організаційної структури управління;
- високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;
- мінімізації руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан довкілля;
- захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів та їх відділів;
- ефективної організації безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [11].

Структура механізму забезпечення фінансової захищеності аграрних підприємств містить елементи, одночасна дія яких покликана забезпечити відтворення капіталу підприємства. Механізм забезпечення фінансової захищеності аграрних підприємств може мати різний ступінь структуризації та формалізації. Чинні сьогодні підходи щодо визначення механізмів оцінки фінансової захищеності аграрних підприємств не дають змогу визначити науково обґрунтований рівень захищеності економічної діяльності [12].

Під економічним конфліктом слід розуміти дисбаланс, відхилення в діяльності суб'єкта конфлікту, який виникає в ситуації прийняття управлінського рішення у разі реалізації деструктивних фінансових інтересів, перетину стратегічних цілей та очікуваних результатів або внутрішніх суперечностей, що можуть привести до негативних, позитивних або нейтральних економічних результатів діяльності суб'єкта господарювання. Встановлено, що економічний конфлікт здатен гальмувати розвиток підприємства або, навпаки, бути своєрідним акселератором його розвитку. Відповідно управлінський конфлікт або створює підприємству додаткові проблеми та змушує керівництво витратити додаткові ресурси, або стає своєрідним фільтром для очищення підприємства від низки управлінських проблем, сприяє їх вирішенню. Подальші дослідження вияву бінарної природи економічних конфліктів суб'єктів господарювання доцільно провести з урахуванням сучасного розвитку соціально-економічної сфери та підвищеного рівня ризику внаслідок впливу процесів глобалізації на діяльність суб'єктів господарювання.

Список літератури

1. Абаєва, О. М. Концепція безконфліктного управління економічними взаємодіями на підприємстві / О. М. Абаєва // Розвиток фінансових методів державного управління національною економікою. Серія: Економіка: зб. наук. пр. – Донецьк : ДонДУУ, 2010. – Т. XI. – Вип. 157. – С. 213–223.
2. Гришова, І. Ю. Безконфліктне управління на підприємствах в умовах галузевої трансформації / І. Ю. Гришова // Economy. Zarządzanie. Naukawczoraj, dziś, jutro. (28.02.2016) Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamondtradingtour», 2016. - str.45-48.
3. Гришова, І. Ю. Соціально-економічне розвиток підприємств в контексті рішення економічних конфліктів / І. Ю. Гришова, Л. Е. Лебедь // Актуальні проблеми економіки і управління. – 2015. – №2. – С. 33-37.
4. Шабатура, Т. С. Методологічні засади оцінки економічного потенціалу підприємства / Т. С. Шабатура // Вісник Чернігівського національного технологічного університету. – 2014. – № 2(74). – С. 54-60.

5. Gryshova, I. Yu. The economic measurement of convergence of institutional impact on the sustainability of development / I. Yu. Gryshova, T. L. Shestakovska, O. V. Glushko // *Scientific Papers of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (4), 75-80.
6. Гнат'єва, Т. М. Системна оцінка діяльності за допомогою показників в управлінні вартістю підприємства / Т. М. Гнат'єва // *Економічний форум*. – Луцьк. – № 4. – 2014. – С. 133-141.
7. Ковальчук, Г. Р. Основні функції управлінських конфліктів в діяльності конкурентоспроможного підприємства / Г. Р. Ковальчук // *Тези доповідей III міжнародної науково-практичної конференції*. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. – С.113-114.
8. Ковальчук, Г. Р. Формування стратегії уникнення та врегулювання управлінських конфліктів / О. Є. Кузьмін, Н. Ю. Подольчак, Г. Р. Ковальчук // *Наукові праці НУХТ*. – 2013. – С. 176-183.
9. Давидюк, О. О. Експертні методи оцінки у вирішенні економічних конфліктів підприємств / О. О. Давидюк // *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. – 2015. – Вип 2(11). – Полтава: ПДАА. – 2015. – С. 106-112.
10. Давидюк, О. О. Економічні конфлікти в контексті конкурентоздатності аграрного виробництва / О. О. Давидюк // *Zbiórartykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Economy. Priorytetowe obszary nauki"* (29.11.2015 - 30.11.2015) – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamondtradingtour», 2015. – str. 37-40.
11. Хома, І. Б. Формування сутності впливу бізнес-конфліктів на стан економічної захищеності підприємства / І. Б. Хома // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. – № 6. – С. 215-218.
12. Гришова, І. Ю. Зміцнення фінансової складової економічної безпеки підприємства / І. Ю. Гришова, Т. С. Шабатура // *Облік і фінанси*. – 2013. – № 1. – С. 99-105.

References

1. Abayeva, O. M. (2010). Kontsepsiya bezkonfliktnoho upravlinnya ekonomichnymy vzayemodiyamy na pidpryyemstvi. *Rozvytok finansovykh metodiv derzhavnoho upravlinnya natsional'noyu ekonomikoyu*, 157, 213-223.
2. Hryshova, I. Yu. (2016). Bezkonfliktne upravlinnya na pidpryyemstvakh v umovakh haluzevoyi transformatsiyi. *Economy. Zarządzanie. Naukawczoraj, dziś, jutro*. (28.02.2016). Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamondtradingtour», 45-48.
3. Gryshova, Y. Yu., Lebed', L. E. (2015). Sotsyal'no-ekonomicheskoe razvitie predpriyatii v kontekste resheniya ekonomicheskikh konfliktov. *Aktual'nye problemy ekonomiki i upravleniya*, 2, 33-37.
4. Shabatura, T. S. (2014). Metodolohichni zasady otsinky ekonomichnoho potentsialu pidpryyemstva. *Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho tekhnolohichnoho universytetu*, 2(74), 54-60.
5. Gryshova, I. Yu., Shestakovska, T. L., Glushko, O. V. (2017). The economic measurement of convergence of institutional impact on the sustainability of development. *Scientific Papers of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (4), 75-80.
6. Hnat'yeva, T. M. (2014). Systemna otsinka diyal'nosti za dopomohoyu pokaznykiv v upravlinni vartystyu pidpryyemstva. *Ekonomichnyy forum*, 4, 133-141.
7. Koval'chuk, H. R. (2013). Osnovni funktsiyi upravlins'kykh konfliktiv v diyal'nosti konkurentospromozhnoho pidpryyemstva. *Tezy dopovidey III mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi*. L'viv: Vyd-vo L'vivskoyi politekhniki.
8. Koval'chuk, H. R. Podol'chak, N. Yu., Koval'chuk, H. R. (2013). Formuvannya stratehiyi unyknennya te vrehulyuvannya upravlins'kykh konfliktiv. *Naukovi pratsi NUKhT*, 176-183.
9. Davydyuk, O. O. (2015). Ekspertni metody otsinky u vyrishenni ekonomichnykh konfliktiv pidpryyemstv. *Naukovi pratsi Poltavskoyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi*, 2(11), 106-112.
10. Davydyuk, O. O. (2015). Ekonomichni konflikty v konteksti konkurentozdatnosti ahrarnoho vyrobnytstva. *Zbiórartykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Economy. Priorytetowe obszary nauki"* (29.11.2015 - 30.11.2015). Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamondtradingtour».
11. Khoma, I. B. (2016). Formuvannya sutnosti vplyvu biznes-konfliktiv na stan ekonomichnoyi zakhyshchenosti pidpryyemstva. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, (6), 215-218.
12. Hryshova, I. Yu., Shabatura, T. S. (2013). Zmitsnennya finansovoyi skladovoyi ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva. *Oblik i finansy*, 1, 99-105.

Стаття надійшла до редакції 04.10.2017 р.